

Verdens beste ugleholker

Tekst: Roar Solheim og Geir A. Sonerud

Sommeren 1969 skjedde noe som fikk stor betydning for våre framtidige interesser, fritidssysler og karrierer. Denne sommeren tok Erik Holager initiativ til å danne Hedemarken Ornitologiske Forening. Han samlet sammen fuglekikkere som han møtte i Åkersvika ved Hamar, og på høsten ble foreningen stiftet.

Vinteren egner seg godt for å frakte tunge kubbholker ut i terrenget. Her er Kristen i godt driv på ski over Brumundsjøen med en stor holk på ryggen 27. mars 1986.

Foto: Roar Solheim

Vi hadde begge blitt interessert i fugler noen år før denne hendelsen, men kom først med i foreningen vinteren 1969/70. En av de som var med fra starten, var Kristen Prestrud. Kristen var interessert i skog og skoglevende fugler. Som skogsarbeider var han klar over at spettehull var mangelvare i skogen, og han hadde lenge laget fugleholker som han satte opp i skogsområdene der han bodde, og rundt hytta si på Brumundsjøen. Under skogsarbeid og felling av trær kappet han av de nedre delene av stokkene han felte, som var hule og råtne. Som oftest var dette grantrær hvor stokkmaur hadde laget ganger i sentrum av stammen. Kristen brukte motorsag for å grovrengse ut kjernen av stokkene, og deretter jevnet han til kantene med hoggjern. Holkene fikk så bunn og tak av

Kristen har funnet en egnet furu og har heist opp ugleholken. Her fester han holken til treet med ståltråd 27. mars 1986. Foto: Roar Solheim

Kristen Presteud og Peter Helle henger opp perleugleholk 8. mars 2009. Foto: Roar Solheim

sammensatte planker. Til slutt ble bunn og tak beiset, og taket fikk beskyttende shingelpapp på toppen.

For oss unge fuglekikkere var dette spennende. Tenk å få perleugle til å hekke i egen uglekasse! Kristen delte rundhåndet ut kasseemner, og dermed ble det mange timer med hoggjern og banking. Resultatene ble flotte naturholker som ble fraktet ut i Vangsåsa og andre skogområder i Hedmark. Nå var det bare å vente på et museår med uglehekking som mulighet.

Kristen tok vare på ender av stokker, fra de minste til de største. De stukkene hvor det bare var plass til ett innstikk med motorsagbladet ble til spurveugleholker, mens de største egnet seg for slagugle. Flest emner ble det nok i mellomstørrelsen for perleugle og haukugle.

Før 1970 hadde Kristen - så vidt vi husker - aldri hatt ugler som holkehakkere. Derfor var det stor spenning knyttet til holker for slike. Perleugle skulle være mulig. Gikk det også an å få spurveugle som holkhekker? Eller kanskje enda mer eksotisk, haukugle? Eller slagugle? Yngvar Hagen hadde fått slagugle til å

I juli 1971 satte Geir Sonerud og Eirik Skattum ut en serie perleugleholker i Ulvådalen øst for Elverum. Her titter en fornøyd Geir opp bak alle boligene. Foto: Eirik Skattum

hekke i kasse i Åmot/Trysil på 1950-tallet, så til og med den arten var det forlokkende kanskje en dag å kunne få i egen holk. Kristen lagde kasser for dem alle, og hang dem opp i sitt «rike» rundt Brumundsjøen. Det ga mulighet for mange sjekkturer på våren, og vi fikk delta på mange spennende utflukter for å sjekke Kristens uglekasser.

På vårvinteren 1970 hengte Geir – sammen med Eirik Skattum – opp sine tre første kasser for perleugle i Vangåsa, Dette var bordkasser, men med honved i fronten for å illudere trestamme. Én av disse kassene ble så å si umiddelbart tatt i bruk av perleugle – 1970 viste seg å være et smågnagerår. Dette ga blod på tann. Samtidig hadde vi blitt kjent med Kristen, og fikk etter hvert holkemner som vi bokstavelig talt hogg løs på med hammer, kubein og hoggjern – uten hørselvern og til naboenes store fortvilelse. Vinteren 70/71 ble atskillige holker satt opp i Vang Almenning, men til vår store skuffelse ble ingen bebodd i 1971; smågnagerbestanden hadde kræsjet.

Imidlertid fikk Kristen en holk bebodd av perleugle i gårdsskogen der han bodde. Tett ved denne holken var det en annen – og mindre holk – som ble tatt i bruk av en mer eksklusiv leieboer, nemlig spurveugla. Kristen hadde hatt byttedyrlager i mange spurveugleholker, men aldri hekking. Dessverre ble spurveuglene jaget av sin større nabo perleugla, og ga opp hekkforsøket. Men Kristen hadde en annen egnet holk lenger unna perleugla, og her fikk spurveuglene være i fred. Denne hekkingen stjal etter hvert vår oppmerksomhet.

Omsider kom haukugla som holkart, og det var Kristen som fikk den første. Her titter hunnfuglen ut ved Brumundsjøen 28. mars 1977.

Foto: Roar Solheim

Utover våren og forsommeren i 1971 ble mange kvelder, netter og tidlige morgener tilbrakt ved reiret for å registrere spurveuglas atferd – Kristen, Geir, Atle Mjelde og Eirik Skattum satt vakt på skift. Denne innsatsen resulterte i en artikkel i tidsskriftet til Norsk Ornitologisk Forening året etter (Sonerud, Mjelde & Prestrud 1972). Artikkelen inneholdt bl.a. en tegning med mål av Kristens spesialholke, slik at andre kunne forsøke seg. Kristen lagde mange slike holker, og hadde en rekke hekkinger av spurveugle i dem i det samme området utover 1970-tallet og 80-tallet.

Tross skuffelsen over det manglende tilslaget i de nye perleugleholkene, gjøv vi løs på nye holkemner utover sommeren 1971, og mange holker ble hengt opp på sensommeren og utover høsten, bl.a. i Ulvådalen i østre del av Elverum kommune (se foto), hvor Geir sammen med

Eirik Skattum hengt opp 40 holker, de fleste for perleugle, men også noen for spurveugle og slagugle. Samtidig fikk Geir ringmerkingslisens, og de første perleuglene ble ringmerket i 1972. Det var ikke mange hekkinger i det året, men året etter tok det av. Og toppåret 1974 ble legendarisk, da Geir, Roar og Kristen ringmerket 250 perleugler – unger og voksne hunner. Flere medlemmer i foreningen hadde hengt opp holker, og vi registrerte i alt 65 hekkinger av perleugle dette året. Nye holker ble selvfølgelig hengt opp, og etter kræsåret 1975 uten en eneste kjent hekking, gjentok mønsteret seg i 1976-78, før nytt kræsår i 1979, og så på'n igjen fra 1980.

Ringmerkingsaktiviteten fortsatte utover 80-tallet, og etter hvert hadde vi fått nok materiale på gjenfunn og kontroller av perleugler til å få det publisert internasjonalt (Sonerud, Solheim & Prestrud 1988). I Ulvådalen ble slaguglekassene – noen tunge beist av uthulte stammer som vi strevet mye med

Høsten 1979 satte Roar Solheim og Jon Bekken ut ni slagugleholker i Kynna- og Flisavassdraget, etter at Karl Bredvold hadde fortalt om tidligere hekkefunn og møter med slagugler i dette området. Her bærer Roar en av de store holkene ut i terrenget vest for Gravberget, 25. september 1979.

Foto: Jon Bekken

– aldri bebodd av slagugle, men to av spurveuglekassene ble omsider bebodd av arten de var laget for (Sonerud 1982). I Vang Almenning slo haukugla til som holkhekker i 1977 etter en invasjon høsten før, og både Kristen og Geir hadde haukugle hekkende i holkene sine i hvert år med smånagere frem til midten av 1990-tallet.

Spurveugleholker ble satt opp i skogområder i nedre del av Vang (Imerslundsmarka) og i Veldre. Roar fulgte dem utover høst og vinter, og samlet data på spurveuglenes vinterlagring. Arbeidet med spurveuglene resulterte etter hvert i to artikler (Solheim 1984 a, b). Slagugla var også en forlokkende art, og høsten 1979 satte Roar sammen med Jon Bekken ut de første slagugleholkene i Kynna- og Flisavassdragene. Det var store kubbeholker som var tunge og solide, og flere av disse henger fremdeles ute etter 40 år! Det vitner om soliditeten i kubbeholkene. Det tok imidlertid ti år før den første slagugla slo til og hekket i en av disse kassene i 1989. Da var slagugleprosjektet utvidet med først 18 og siden 53 bordkasser, slik at det til sammen var 80 slaguglekasser ute. I dette prosjektet deltok flere andre, blant annet Rune Bjørnstad, Frode Bye, Kjell Isaksen og Hallvard Strøm. Kasseprosjektet ga grunnlag for flere artikler om slaguglene (Solheim 1985, 1986, Solheim & Bjørnstad 1987).

Vi er ikke alene om å mene at Kristens ugleholk-emner har hatt uvurderlig betydning for både oss og mange andre fugleinteresserte hedmarkinger. Opphenging av uglekasser har gitt fylket et hovedfokus på ugler, og grunnholdningen å gjøre tiltak for fuglene for at de skal trives. Dette har gitt mange spennende og flotte naturopplevelser som har beriket våre liv og karrierer, og vi føler begge stor takknemlighet overfor Kristen for dette.

Etter ti års venting var det litt av en opplevelse da den første slagugla tittet ut fra en av holkene 9. mai 1989. Denne ugleholken har etter hvert blitt den mest stabile hekkeplassen for slagugle i Norge, bebodd av minst fire forskjellige hunnfugler fra 1989 til 2019. Holken ble også besøkt jevnlig av slagugler i mars-april 2020, men det ble ikke noen hekking dette året.

Foto: Roar Solheim

Referanser

Solheim, R. 1984a: Breeding biology of the Pygmy Owl *Glaucidium passerinum* in south-eastern Norway. -Proc. fourth Nordic congr. ornithol., *Ann. Zool. Fennici* 21:295-300.

Solheim, R. 1984b: Caching behaviour, prey choice and surplus killing by Pygmy Owls *Glaucidium passerinum* during winter, a functional response of a generalist predator. -Proc. fourth Nordic congr. ornithol., *Ann. Zool. Fennici* 21: 301-308.

Solheim, R. 1985: Slagugleprosjektet utvides. *Kornkråka* 15:114-118.

Solheim, R. 1986: Flere kasser til slaguglene! *Vår Fuglefauna* 9:21-24.

Solheim, R. & Bjørnstad, R. 1987: Distribution and breeding biology in a marginal population of Ural Owl *Strix uralensis* in south-east Norway. *Acta Reg. Soc. Sci. Litt. Gothoburgensis* 14:71-75.

Sonerud, G. A. 1982. Observasjoner av spurveugle i Ulvådalen, Elverum kommune i 1972-82. *Kornkråka* 12: 57-62.

Sonerud, G. A., Mjelde, A. & Prestrud, K. 1972. Spurveuglehekking i fugleholk. *Sterna* 11: 1-12.

Sonerud, G. A., Solheim, R. & Prestrud, K. 1988. Dispersal of Tengmalm's owl *Aegolius funereus* in relation to prey availability and nesting success. *Ornis Scandinavica* 19: 175-181.